

anksčiau grįstą tezę⁴, kad senosios europiečių hidronimijos suponuojama bendroji kalba esanti ne kas kita, kaip indoeuropiečių prokalbė. Autorius nagrinėja indoeuropiečių *-men-(*-mon-) priesagos hidronimus, daug dėmesio skirdamas baltiškajai medžiagai. W. P. Schmidas įtikinamai parodo, kaip hidronimai lie. *Limenē* (upė), *Līminas* (ež.) ir kt. morfologiškai (bei etimologiškai) sietini su gr. λιμήν „uostas, (jūros) įlanka“ ir pan. Reikia pritari ti šio straipsnio autoriui, prisilaikančiam nuomonės, kad baltuose paradigma *-mēn (*-men-) yra ne tik egzistavusi, bet jos liekanos gali būti atsekamos ir dabartinėse baltų tarmėse.

Daug istorinės baltistikos dalykų yra liečiama Roberto Schmitt-Brandto straipsnyje „Die Herausbildung der slavischen Sprachgemeinschaft“ (224–243 p.). Straipsnis nagrinėja klausimą, kaip slavų kalbos giminiuojasi su baltų ir kai kuriomis kitomis kalbomis; daroma išvada, kad po indoeuropiečių prokalbės epochos neegzistavusi nei baltų-slavų prokalbė, nei jų protautė. Dėl kai kurių šio straipsnio argumentų reikėtų ši tą pasakyti. Formos pr. *deiwas* (gen. sing.) galūnę -as kilinti iš *-oso (226 p.) nėra būtina⁵: pr. **deiwas* (gen. sing.) neišvirto į pr. **deiws* dėl kirčiavimo⁶. Kad forma lie. *tamui* (s. sl. *tomu* „tam“), lyginant ją su pr. *stesmu* (got. *þamma*, s. i. *tasmai*) yra inovacinė (dėl -m-: -sm-), – šiuo tradiciniu

teiginiu (226 p.) galima suabejoti⁷. R. Schmitt-Brandtas formų s. sl. instr. sing. *noštbyQ* (fem.): *pQtbmb* (masc.) santykį laiko grynai slavišku (234 p.), tačiau plg. lie. instr. sing. *nakčią* (fem.): *akmenimi* (masc.), kur forma *nakčią* (instr. sing.) < *-(i)jān yra, matyt, identiška formai sl. **-ijān* (> s. sl. *noštbyQ*)⁸. Teiginio, kad s. sl. *vlzky* (instr. plur.) galūnė -y atėjusi iš *u-*kamienės instr. plur. formos (234 p.), neremia vidinė baltų ir slavų kalbų faktų rekonstrukcija; tiesa, autorius čia norėtų įžiūrėti indoiranėnų kalbų įtaką, bet ją – ypač morfologijoje – labai jau sunku įrodyti. Tokie (ir dar kai kurie kiti) dalykai šiek tiek atsiliepia į šio, apskritai įdomaus, straipsnio išvadų patikimumą.

Baltisto negali nedominti, aišku, ir kiti leidinio „Donum Indogermanicum“ straipsniai, pvz.: J. Knoblocho „Die indogermanische Benennung des Hundes“ (39–40 p.), M. Ma-yrhoferio „Neuere Forschungen zum Altper-sischen“ (41–66 p.), E. Rischo „Die griechische Sprachwissenschaft nach der Entzifferung der mykenischen Schrift“ (107–117 p.), V. Georgievo „Das thrakische Suffix *al* und seine hethitisch-luwischen Entsprechungen“ (161–166 p.), V. Pisani'o „Lateinisch *frit* und ein europäisches Wort für „Getreide“ (167–172 p.), K. H. Schmidto „Partizip und Passives Präteritum im Keltischen“ (182–186 p.) ir kt.

V. Mažiulis

The Old Lithuanian Catechism of Baltramiejus Vilentas (1579) A Phonological, Morphological and Syntactical Investigation by Gordon B. Ford, Jr. The Hague, „Mouton“, 1970, 421 стр.

Изучение языковых особенностей древнелитовских письменных памятников име-

⁴ W. P. Schmid, *Alteuropäisch und Indogermanisch* (Akad. d. Wiss. u. d. Lit. Mainz, Abh. d. Geistes- u. Sozialwiss. Kl. 1968, 6), Wiesbaden, 1968, 14.

⁵ O. Szemerényi, – *Kratylos*, II (1957) 102 t.

⁶ Aut(orius), *Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai*, Vilnius, 1970, 97.

ет большое значение не только для исследования проблем диахронной лингвистики балтийских языков, и в первую очередь литовского, но и контактировавших с ним на протяжении многих веков белорусского,

⁷ Aut., *Op. cit.*, 163 tt.

⁸ Plačiau apie tai žr. J. Kazlauskas, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, Vilnius, 1968, 103–198.

польского и украинского языков. Оно может помочь продвинуть с мертвой точки затянувшиеся дискуссии по проблемам балто-славянских языковых отношений.

Особое значение в этом аспекте приобретают изыскания в области языковых особенностей древнелитовских катехизмусов М. Мажвидаса (1547 г.), В. Вилентаса (1579 г.), творений М. Даукша, И. Бреткунаса, К. Ширвидаса, Д. Клейнаса и др., авторов XVII–XVIII вв.

Значительное место среди письменных памятников древнелитовского языка занимает *Enchiridion* или *Catechism* Балтрамиеюса Вилентаса, изданного в 1579 г. Полный его текст [к сожалению с большим количеством опечаток и ошибок] был опубликован Л. Зенгштоком в 1612 г. С тех пор, насколько нам известно, этот значительный письменный памятник древнелитовского языка не переиздавался. Поэтому следует приветствовать выход в свет рецензируемой монографии Гордона Б. Форда младшего, содержащей кроме глубокого лингвистического анализа и факсимилие оригинала *Enchiridiona* или *Catechisma* Б. Вилентаса.

Данная монография является значительным вкладом в изучение фонологических, морфологических и синтаксических явлений древнелитовского языка, в исследование результатов лингвистической интерференции „механизма“ его контактов с белорусским и польским языками.

Монография состоит из введения и пяти разделов. В введении автор обосновывает актуальность своего изыскания, говорит о методе своей работы, особенностях изложения материала. В I разделе монографии Гордон Б. Форд дает краткий очерк жизни и творчества Балтрамиеюса Вилентаса. Хотя автор монографии и изучил значительный материал, ярко характеризующий жизненный путь этого просветителя литовского народа, его творчество и очерк написан с большим знанием дела, всё же, очевидно, следовало бы

уделить больше внимания характеристике эпохи, в которой жил, творил Б. Вилентас, его месту в поступательном ходе развития литовской культуры и письменности.

II раздел рассматриваемой монографии посвящен детальному анализу фонологических особенностей этого памятника. Четкие методологические позиции, опирающиеся на современных достижениях фонологии, дали возможность автору убедительно показать особенности фонологической системы древнелитовского языка, вернее диалекта, на котором писал Б. Вилентас. Разумеется, этот раздел монографии был бы более ценным, если бы автор сопоставлял фонологические особенности памятника с данными об особенностях исторической фонологии литовского языка вообще.

В III разделе данной монографии автор исследует морфологические особенности памятника. И в нем много интересных наблюдений, аргументированные выводы, обогащающие наши сведения об исторической морфологии литовского языка.

IV раздел монографии Гордона Б. Форда посвящен вопросам синтаксических конструкций, использованных автором памятника. В нем дана четкая картина синтаксических особенностей памятника. Правда, автору следовало бы больше учесть тот факт, что в переводной литературе языковая интерференция, идущая от языка оригинала, имеет особенно значительную динамику на уровне синтаксиса.

В V разделе рассматриваемой монографии автор дает список всех славянских лексических заимствований и проникновений, имеющих в памятнике. Он также указывает их белорусский и польский источники заимствования. Но ареальное комплексное этимологизирование этих лексических славянизмов подменено поверхностным сопоставлением, которое никак не может раскрыть подлинный исторический источник заимствования, отделить белорусизмы от полонизмов.

VI раздел монографии содержит факсимилие оригинала памятника, его транскрибированный текст, список опечаток и перевод на английский язык.

В целом монография Гордона Б. Форда весьма ценное исследование, значительный вклад в изучение истории литовского языка. Она окажет большую пользу не

только лингвистам, изучающим особенности древнелитовского языка, но и балтийских языков вообще. Она представляет интерес и славистам, изучающим вопросы истории белорусского, польского и других славянских языков.

A. M. Pom

Simon Szyszman, *Aus dem Nachlaß mongolisch-litauischer Beziehungen, — Beiträge zur Alten Geschichte und deren Nachleben. Festschrift für Franz Altheim zum 6.10.1968. Herausgegeben von Ruth Stiehl und Hans Erich Stier. Zweiter Band. Walter de Gruyter & Co. Berlin, 1970, 248–250 p.*

Kad čia, recenzijų skyriuje, drįstama atkreipti skaitytojų dėmesį į atskirą straipsnį, pradžioje gali pasirodyti kiek neįprasta. Tačiau leidiniui „Baltistica“ ribotis vien knygų recenzavimu kažin ar tikslinga. Knygų, ištiesai ar bent žymia dalimi skirtų baltų kalbų dalykams, pasirodo ne tiek jau daug. Už baltų respublikų ribų kalbininkų baltistiniai tyrinėjimai kaip tik labiausiai reiškiasi atskirais straipsniais. Tie straipsniai, paprastai skelbiami bendresnio pobūdžio lingvistiniuose ar net įvairiuose nelingvistiniuose leidiniuose, platesniam baltistų ratui neretai lieka nežinomi.

Šis orientalistų S. Šišmano straipsnis yra skirtas žodžio *žirgas* etimologijai. Konstatavęs, kad ligšioliniai aiškinimai — iš jų pranašėnis yra siejimas su *žergti*, *žiřgti* — specialistų tebe laikomi ginčytiniais, autorius iškelia mintį, jog tai galįs būti skolinys iš visai kitos kalbų šeimos, ir kaip galima šaltinį nurodo klasikinės mongolų kalbos *ažirya* „eržilas“. Dauge lyje tiurkų kalbų bei tarmių, tesudarančių, kaip dažnai galvojama, kitą (šalia mongolų) tos pačios platesnės kalbų šeimos, vadinamos altajine, šaką, irgi žinomas šitokios reikšmės panašus pavadinimas — *ajyir* (sen. *adyir*), pasiskolintas slavų, plg. *s.-ch. ajzup* „eržilas“, bulg. (trm.) *ažžep* „t. p.“, le. *ogier* „t. p.“ ir kt. Autorius primena, jog tarp lietuvių ir mongolų seniau būta tiesioginių kontaktų: XIV a. ir vėliau Lietuvos ir Aukso Ordos žemės susisieki (siena ilgokai ėjo Dniepro žemumiu).

Lie. *žirgas* kilmės naują aiškinimą, pateiktą S. Šišmano, negalima laikyti patikimu. Kad iki šiol lietuvių kalboje neaptikta nė vieno betarpiško skolinio iš mongolų kalbos, veikiausiai nėra atsitiktinumas: kalbų sąveikai pasireikšti paprastai reikalingi pastovesni atitinkamų tautų kontaktai, negu susidūrimai kovos lauke ar valdovų diplomatiniai santykiai. Ir tada, kai Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ribojosi su Aukso Orda, lietuvių ir mongolų tautos buvo skiriamos slavų (be to, pačioje Aukso Ordoje, matyt, buvo ne mongolų, o tiurkų — pirmiausia totorių — etninė persvara). Net sutikus, kad tokiomis sąlygomis vienas kitas skolinys vis dėlto būtų įmanomas, lie. *žirgas* kildinimui iš mong. *ažirya* „eržilas“ pastoja kelią fonetiniai sunkumai. Nesupranta ma, kodėl tas žodis, pereidamas į lietuvių kalbą, turėtų netekti pradžios balsio (įsivaizduoti *a*-išnykus pačioje mongolų kalboje irgi, rodos, nėra kaip — juk jį tebeturi ir dab. mong. *азарга* „eržilas“). Kildinimą iš mongolų kalbos dar griežčiau verčia atmesti tai, kad lie. *žirgas* turi atitikmenų kitose baltų kalbose, plg. pr. *sirgis* „eržilas (išdaris?)“ (jau seniausiam prūsų kalbos paminkle — Elbingo žod.), la. *ziřgs* „arklys“ (jei pastarasis būtų išplitęs iš lietuvių kalbos, turėtų ž-, plg. latvių kalbos lituanizmus *žebērklis*, *žilbt*, trm. *žibēt*, *žīgis* ir kt.).

V. Urbutis